

Довідка «ПМ»: Сергій Проскурня – режисер і продюсер, який у 200-й рік від дня народження Тараса Шевченка взявся за два прецікаві "навколошевченкові" проекти. Перший – це проект "Наш Шевченко". Саме в одному з його кліпів ми змогли побачити і почути Сергія Нігояна – першого з Небесної Сотні. Тепер відео з читанням поезії Шевченка Нігояном має більше ніж мільйон переглядів. Усього в проекті "Наш Шевченко" 365 відео, 365 герой і геройнь, 365 прочитаних текстів Тараса Шевченка. Другий проект – документальний фільм "Шевченко. IDентифікація". Текст, що нижче, опублікований в "Українській правді. Життя" 17.02.2014 р. – за місяць до прем'єр.

УДК37.016:908

ШЕВЧЕНКО ПРОТИ ШЕВЧЕНКА

C. V. Proskurnya

Представлено огляд конфліктуючих канонів Т. Г. Шевченка: шкільний, космічний, богоірвний тощо. Текст спонукатиме учнів до дискусій із приводу мозаїчності образів митця та до власних трактувань запропонованих автором метафор, що лаконічно створюють калейдоскоп образів Тараса Шевченка.

Ключові слова: Т. Г. Шевченко, канони Шевченка.

Проскурня С. В. Шевченко против Шевченко

Представлен обзор конфліктуючих канонів Т. Г. Шевченко: школьный, космический, богоизбранный и др. Текст будет мотивировать учащихся к дискуссиям о мозаичности образов художника и к собственным трактовкам предложенных автором метафор, лаконично воссоздающим калейдоскоп образов Т. Г. Шевченко.

Ключевые слова: Т. Г. Шевченко, каноны Шевченко.

Proskurnia S. Shevchenko Against Shevchenko

The author of this paper overviews Taras Shevchenko's conflicting canons: school, space, god-likeness, etc. This text will motivate students to discuss about the mosaicity of images of the artist and students' own interpretation of the proposed metaphors for laconic recreating kaleidoscope of images of Taras Shevchenko.

Keywords: T.H. Shevchenko, Shevchenko's canons.

Це моє відчуття маніпуляції довкола Тараса Григоровича. Мова йде про канон. Я не шевченкознавець, я – практик. Мої інструменти – символ, метафора, мистецька провокація. І як практик я бачу, що канони Шевченка між собою конфліктують.

Україна зараз перебуває в процесі формування держави. З 1970-х років ми говоримо про потребу української національної ідеї, і нам навіть вдалося сформулювати якісь елементи цієї національної ідеї... В цьому процесі формування політичної нації Шевченко виконує функцію лакмуся.

Чинний владі потрібен Шевченко "сім" єдиної". Згадайте цю риторику: "Кобзар

єднає Україну", "Обнімітеся, брати мої". Згадайте заяву Януковича в інтерв'ю Коротичу про те, що він хоче зробити 9 березня, день народження Тараса Шевченка, днем національного примирення та "червоним" вихідним днем (...).

Напроти стойть майданний Шевченко – він присутній і візуально, і текстуально, і ментально. Це навіть не дзеркало, а активація одного Шевченка проти іншого Шевченка.

Нещодавно говорив про це з Валентином Васильовичем Сильвестровим: він зауважив, що у "майданівців" на щитах Шевченко, а у "беркутів" – ніщо, сірі площини. (...) Водночас існує ще дуже багато різних Шевченків: адмі-

¹ Повна версія – на <http://life.pravda.com.ua/person/2014/02/17/152667/>

Проскурня Сергій Владиславович, український театральний режисер, продюсер, лауреат премії Національної спілки театральних діячів України «Експеримент»

ністративний Шевченко, шкільний Шевченко, модерний Шевченко, космічний Шевченко, богоявленський Шевченко...

Сьогодні справжній Шевченко ховається – він не на біл-бордах, а в серцях. В кожного – свій Шевченко.

Для мене особисто Шевченко – предтеча екзистенціалізму. Він володів мистецтвом передачі найтонших жестів душі. Це майже психоаналіз. Це self-analysis. Про це мало хто говорить і мало хто пише.

Шевченко і Євромайдан

Шевченко присутній на Майдані з першої хвилини. Це значить, що Шевченко завжди присутній в нас. Ми його носимо з собою.

Він присутній в карколомно різних аспектах. І в плакатах, буквально написаних кров'ю: "Борітесь – поборете". І в гіпсових бюстах, які продають торгаші біля Поштамту на Майдані.

Шкільний Шевченко і пантеон

2001 року в Ялті я був режисером міжнародних змагань бодігардів, які влаштували Державна служба охорони. (...) І саме тоді в книгарні я знайшов комплект портретів класиків для кабінетів української літератури.

Починався він портретом Григорія Сковороди, закінчувався – портретом Юрія Андруховича. Був там і Шевченко. Такий пантеон.

Космічний Шевченко

Це не абстракція, це не поза. Його творить мозаїка, калейдоскоп образів митця.

Це і є небесне дзеркало нації в її боротьбі, формуванні, броунівському русі, в якому всі ми беремо участь. Ми всі тут – крапля води, з якої можна вирахувати формулу океану, і водночас кожен із нас – молекула, що складає величезну фігуру, територію, формує ціле.

І згори на все це дивиться Тарас, який це все вже описав, заклавши в свої поетичні твори. Не випадково на щитах самооборони Майдану малюють часто навіть не портрет Тараса Шевченка, а тільки його очі. Він, як Саваоф, спостерігає за тим, що відбувається на Євромайдані. Шевченко – провідник від історії до сучасності, він автор моделей і футуролог.

Шевченко-розвідника

1988 року мені запропонували поправляти з драматичною поемою Стельмаха "Тарас", події якої закінчуються моментом отримання з друку сигнального примірника "Кобзаря". Туди я попросив автора ввести сцену, яку ми між собою називали "сценою в дусі Беранже". В цій сцені в квартиру Сошенка, яку митці використовували і як студію, приходить Шевченко. Він напідпитку, в мундирі Академії мистецтв, з гітарою, на якій пов'язаний великий червоний бант, і в

цьому стані розкріпачення, неймовірних веселощів і безтурботності – раптом зосереджується на коханій Сошенка, ставить її на подіум, придає позу, знімає з гітари червону стрічку, пов'язує її на чоло – і в цей момент вона стає Катериною з одноіменної картини.

Для мене ця сцена є найбільш важливою, бо вона об'єднує почуття свободи і правди Шевченка як людини. Не образу, не канону, не символу, а саме людини.

"Шевченко. IDентифікація"

Це дивна історія. Мене запросили керівники студії "УкрКіноХроніка" почитати сценарій. Це було в серпні 2013 року. Сценарій написав Володимир Арєнєв, а допомагав йому консультаціями молодий шевченкознавець Михайло Назаренко. Мені одразу ж сподобалася назва "Шевченко. IDентифікація".

Ідея сценариста – зустрічі з різними людьми, які володіють знанням про невідомого Шевченка. В основному це анекдоти, міфи, історії про рідних і близьких, які буцімто зустрічали Шевченка, який буцімто ніколи не помирає і продовжує жити поміж нас, як Горець. Це чудовий кіношний ефект. Але тут немає нічого спільногого з документалістикою, хоча це була заявка на документальний фільм.

Відштовхуючись від цього сценарію, я розвинув ідею фільму, що ґрунтуються на реальності. Реальність цікавіша за міф.

(...) Мені цікаво спостерігати прихованою камерою за життям людей, які можуть про Шевченка цікаво думати. На тлі сцен із їхнього життя – а я зберігаю автентичність їхнього життя, захищаю їх від навали кіношної техніки – звучать їхні монологи про Шевченка. І тут вибухає правда.

Це – фільм сильних людей.

Фільм буде готовий 9 березня. Попереду ще зйомки масовки та зйомки в Кембриджі. Залишилося мало часу, але я встигну. Ніхто не вірив, що мені це вдасться. Але Шевченко нам допомагає та відкриває всі двері. (...)

Пепік

Пепік з Донбасу – це людина, яку я шукав для фільму протягом двох місяців.

Почалося все з листування з людьми, що мали знайти мені героїню для зйомок на Донбасі в Сніжному. Я думав, що цікаво буде зафільмувати монолог про Шевченка дівчинки-підлітка, що краде вугілля з копанок.

Але мої "контактери" за два місяці нічого насправді не підготували та героїні не знайшли. Перебуваючи у селищі Сніжное, знайшов батька 14-річної пацянки, але вона поїхала до свого хлопця (!) в Торес за власні гроші. Уявляю собі цю дівчинку. Колись я її, можливо, знімав.

Але дівчинка тоді в Сніжному вже була не потрібна. Бо я знайшов Пепіка.

Пепік – місцевий філософ і художник. Він батрачить, живе за іжу (...). Коли я вперше його побачив, то зрозумів: він буде героєм моєго фільму.

(...) ми на базарі купили йому необхідні інструменти, знайшли копанку, щоб він нам показав, як там добувають вугілля. Так, у цьому є елементи реконструкції – Пепік сам давно в копанках не працює, він тепер філософствує.

Після зйомок у ландшафтах і в кратерах на верхівці димлячих териконів ми залізли в маленьку копанку – туди навіть камера не влізла, влізли тільки Пепік, звукорежисер і я. Саме там я поставив Пепіку запитання про Шевченка.

І раптом Пепік, який спілкувався зі мною про все на світі та говорив на донбаському наречії, перейшов на ідеальну українську мову. Він згадав маму, котра знала усю "Катерину" напам'ять. Сльози бризнули з очей, і він почав говорити такі щирі, прості та глибокі слова... А в кінці сказав: "А душі наші – в неволі".

Після цього монологу він почав мене шпетити тим, що ми, українські митці, так мало говоримо про Шевченка, Лесю Українку, Франка. Він сварився, що ми згадуємо про них лише в роки ювілеїв і що не використовуємо все наше культурне багатство.

*Вулиця Шевченка в Кембриджі.
Скрин-шот із документального фільму
«Дні України у Великобританії»*

Зрозумійте, це говорив мені Пепік – людина без паспорту, безхатько, який підживає за похльобку! (...)

"Наш Шевченко"

Проект "Наш Шевченко" почали знімати 4 березня 2013 року. Якщо подивитися на тексти, які обирають читці, то абсолютний переможець – "Мені однако-

во..." з циклу "В казематі". Також я великими зусиллями переконую людей, що всім підряд не можна читати "Холодний яр", "Великий льох", "І мертвим, і живим, і ненародженним...". Але це теми, які сьогодні хвилюють людей. "Наш Шевченко" – це не про Шевченка, а про нас.